BO‘LAJAK O‘QITUVCHILAR MUSTAQIL ISHIDA REPRODUKTIV VA IJODIY FAOLIYAT INTEGRATSIYASINI EPISTEMIK TA’MINLASHNING NAZARIY-METODIK ASOSLARI

Rashidxon Uulu Atabek

Turan Unternatioanl University o‘qituvchisi,

Namangan davlat pedagogika instituti mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0009-0009-3327-4909

Email: atabekrashidxonugli@gmail.com

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.24134589***

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy tezisda oliy pedagogik ta’lim tizimida talabalar mustaqil ishining reproduktiv va ijodiy tarkibiy qismlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni ta’minlashning nazariy-didaktik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda reproduktiv faoliyatni inkor etmasdan, uni epistemik ko‘prik orqali ijodiy mahsulot yaratishga transformatsiya qiluvchi Reproduktiv–Epistemik–Ijodiy (REI) integrativ modeli, uning mezonlari hamda metodik shart-sharoitlari asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *mustaqil ta’lim, reproduktiv komponent, ijodiy faoliyat, epistemik ta’minlash, REI modeli, epistemik ko‘prik, adaptiv topshiriqlar kontinuumi, refleksiya.*

Аннотация: *В данных тезисах анализируются теоретико-дидактические основы обеспечения взаимосвязи репродуктивного и творческого компонентов самостоятельной работы студентов в системе высшего педагогического образования. Обоснована интегративная модель РЭТ (Репродуктивно–Эпистемически–Творческая), концепт «эпистемического моста», преобразующего базовые знания в обоснованный творческий продукт, а также система диагностических критериев и педагогических условий.*

Ключевые слова: *самостоятельная работа, репродуктивный компонент, творческая деятельность, эпистемическое обеспечение, модель РЭТ, эпистемический мост, адаптивный континуум заданий, рефлексия.*

Abstract: *This paper investigates the theoretical and didactic framework for integrating reproductive and creative learning components within university students' independent study. Moving beyond the dichotomy of routine recall and unsupported creativity, the study articulates the REI (Reproductive–Epistemic–Innovative) model, the epistemic bridge mechanism, evaluation criteria, and essential instructional conditions in teacher education.*

Keywords: *independent study, reproductive component, creative activity, epistemic scaffolding, REI model, epistemic bridge, adaptive task continuum, reflection.*

KIRISH

O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida kredit-modul tizimining izchil joriy etilishi mustaqil ta’lim ulushini umumiy o‘quv yuklamasining 50–60 foizigacha oshirdi. Biroq amaliyotda talabalarning mustaqil ishlari ko‘pincha ikki biryoqlama qutbga ajralib qolmoqda: bir tomondan, faqat tayyor matnlarni mexanik qayta tiklash (konspekt, referat ko‘chirish); ikkinchi tomondan, ilmiy-nazariy asossiz bajariladigan «erkin ijodiy» vazifalar. Bu holat «to‘g‘ri, lekin inert bilim» bilan «yangi, ammo dalilsiz g‘oya» o‘rtasida uzilish keltirib chiqaradi. Didaktik muammoning samarali yechimi reproduktiv va ijodiy faoliyatni qarama-qarshi qo‘ymasdan, ularni epistemik jihatdan boshqariladigan yagona kognitiv kontinuum sifatida loyihalashni taqozo etadi.

NAZARIY ASOSLAR VA REI MODELI MEXANIZMI.

Dissertatsiyaning nazariy-metodologik bazasi asosida mustaqil ta’limda reproduktiv va ijodiy komponentlar uyg‘unligini ta’minlashning Reproduktiv–Epistemik–Ijodiy (REI) integrativ modeli ishlab chiqildi. Mazkur modelda reproduktiv faoliyat ijodkorlikning ziddi emas, uning semantik va operatsion

poydevori sifatida qaraladi. REI modelining tizim hosil qiluvchi o‘zagi — «epistemik ko‘prik» bo‘lib, u talabaning bilish faoliyatini quyidagi mantiqiy sikl asosida tashkil etadi:

1. Qayta tiklash (Retrieval): tayanch tushunchalar, qonuniyatlar va algoritmlarni xotiradan aniq faollashtirish («Men nimani bilaman?»);

2. Anglash va generativ qayta ishlash: bilimni o‘z so‘zlari bilan izohlash, diagramma va konseptual xaritalarga aylantirish («Bu nimani anglatadi?»);

3. Epistemik asoslash: manbalar ishonchliligini tekshirish, da’vo va dalilni farqlash («Nega bunga ishonish mumkin?», «Qaysi dalil uni tasdiqlaydi?»);

4. Transfer va variativlik: o‘rganilgan qoidalarni shartlari o‘zgargan pedagogik vaziyatlarga ko‘chirish («Bu boshqa vaziyatda qanday ishlaydi?»);

5. Ijodiy mahsulot yaratish: yangi metodik yechim, keys, dars ishlanmasi yoki didaktik model loyihalash («Qanday yangi yechim taklif qila olaman?»);

6. Refleksiya va qayta qurish: yaratilgan mahsulotning ilmiy asoslanganligi, yangiligi va cheklovlarini metakognitiv baholash («Natijam qanchalik asosli va uni qanday yaxshilayman?»).

Pedagogik shartlar va diagnostik apparat. REI modelining didaktik jihatdan samarali ishlashi quyidagi pedagogik shart-sharoitlarning yagona tizimda amalga oshirilishiga tayanadi: a) mustaqil topshiriq maqsadlari va baholash rubrikalarini epistemik mazmun bilan boyitish; b) talabalarning tayyorgarlik darajasiga mos ravishda reproduktiv–rekonstruktiv–evristik–ijodiy topshiriqlar kontinuumini diagnostik-adaptiv loyihalash; c) o‘qituvchi yordamini bosqichma-bosqich qisqartirish (fading scaffolding) orqali talaba avtonomiyasini kengaytirish; d) axborot manbalarini lateral verifikatsiya qilish hamda sun’iy intellekt (GenAI) bilan ishlashning uch bosqichli epistemik protokolini («AI-generatsiya → insoniy verifikatsiya → refleksiv rekonstruksiya») joriy etish.

Mustaqil ish sifatini baholash uchun to‘rt komponentli mezonlar tizimi taklif etiladi:

Reproduktiv-kognitiv (R), Kreativ-transformativ (C), Epistemik-verifikatsion

(E) hamda Metakognitiv-refleksiv (M). Ularning o‘zaro mutanosibligini aniqlash maqsadida garmonik uyg‘unlik koeffitsiyenti H_RC = 2*(R_n*C_n)/(R_n+C_n) va Epistemik integratsiya indeksi (IEI = 0.50*H_RC + 0.30*E_n + 0.20*M_n) kiritildi. Bu esa talabaning nafaqat yakuniy javobini, balki bilimni qanday tanlagani, asoslagani va transformatsiya qilganini obyektiv diagnostika qilish imkonini beradi.

XULOSA

Tadqiqotning nazariy-metodik natijalari shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’limda mustaqil ishni epistemik ta’minlash talabani tayyor axborot iste’molchisidan bilimning manbasi va dalillarini tekshiruvchi, yangi pedagogik yechimlar yaratuvchi hamda o‘z bilish faoliyatiga mas’ul bo‘lgan faol subyekt darajasiga ko‘taradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi «O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi PF-5847-son Farmoni.

2. Andreev V.I. Pedagogika: Uchebnyy kurs dlya tvorcheskogo samorazvitiya. 2-e izd. – Kazan: Tsentr innovatsionnyx texnologiy, 2000. – 451 s.

3. Babanskiy Yu.K. Metody obucheniya v sovremennoy obshcheobrazovatelnoy shkole. – M.: Prosveshchenie, 1985. – 208 s.

4. Chi M.T.H., Wylie R. The ICAP Framework: Linking Cognitive Engagement in Learning Activities to Active Learning Outcomes // Educational Psychologist, 2014. – Vol. 49(4). – P. 219–243.

5. Chinn C.A., Rinehart R.W., Buckland L.A. Epistemic Cognition and Evaluating Information // In Handbook of Epistemic Cognition, Routledge, 2016. – P. 241–253.

6. Edisherashvili N., Saks K., Pedaste M., Leijen Ä. Supporting self-regulated learning in distance education: A systematic literature review // Educational Research Review, 2022. – P. 100–118.

7. Fendt M., Muth K., Edelsbrunner P. Critical Sourcing and Lateral Reading in Online Environments: A Meta-Analysis // Computers & Education, 2025. – P. 104–120.

8. Fiorella L., Mayer R.E. Eight Ways to Promote Generative Learning // Educational Psychology Review, 2016. – P. 717–759.

9. Ponomareva T.M. Obespechenie vzaimosvyazi reproduktivnogo i tvorcheskogo komponentov samostoyatelnoy raboty studentov kak uslovie ee effektivnoy organizatsii v vuze: na materiale pedagogicheskix distsiplin: Dis. ... kand. ped. nauk. – Tula, 2001. – 186 s.

10. Rashidxon Uulu A. Talabalar mustaqil ishining reproduktiv va ijodiy tarkibiy qismlari o‘zaro bog‘liqligini epistemik ta’minlash metodikasi (Pedagogika fanlari misolida). Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Namangan, 2026. – 143 b.